

ارائه مدل آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران

ثنا عبدالعلی (مسئول مکاتبات)

مدیریت آموزشی دانشگاه تهران شمال

sanaabdolali67@gmail.com

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۸/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران انجام شد. روش پژوهش برحسب هدف، کاربردی برحسب نوع داده، آمیخته (کیفی-کمی) از نوع اکتشافی و برحسب روش گردآوری داده‌ها در بخش کیفی تحلیل مضمون و در بخش کمی توصیفی-پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری در بخش کیفی شامل، اساتید دانشگاه و مسئولین با سابقه در در دانشگاه‌های آزاد اسلامی می‌باشند که از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی از نوع هدفمند برای انتخاب نمونه‌ها استفاده شد و تعداد خبرگان ۱۹ نفر انتخاب می‌باشند. در بخش کمی، نیز، جامعه آماری مورد پژوهش حاضر کلیه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران هستند. تعیین حجم نمونه با استفاده از روش تحقیق همبستگی از نوع مدل معادلات ساختاری انجام شد و ۲۷۲ آزمودنی به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری مورد استفاده در این پژوهش تصادفی خوشه‌ای مرحله‌ای می‌باشد. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. روایی و پایایی ابزارها سنجش و تایید گردید. روش تحلیل داده‌ها در بخش کیفی کدگذاری نظری برگرفته از روش تحلیل مضمون است. در بخش کمی آزمون‌هایی نظیر همبستگی پیرسون، آزمون تی تک نمونه‌ای، فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی و تحلیل عاملی تأییدی می‌باشد. نتایج نشان دادند که ابعاد آموزش کارآفرینانه در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران شامل هدف و روش هستند. همچنین، ابعاد اشتغال زایی پایدار شامل ابعاد سازمانی و محیطی می‌باشند. در نهایت بر اساس شاخص‌ها و مؤلفه‌های شناسایی شده که بر اساس مستندات پژوهشی و مصاحبه با خبرگان بود، الگوی مفهومی پژوهش ارائه شد که از اعتبار مناسبی برخوردار می‌باشد.

واژگان کلیدی: آموزش کارآفرینانه، اشتغال زایی پایدار، دانشگاه‌های آزاد اسلامی.

مقدمه

بروز تورم در اقتصاد، هزینه‌ها افزایش پیدا می‌کند. درآمد در اشتغال پایدار باید متناسب با این هزینه‌ها افزایش داشته باشد تا فرد زیر فشار کمتری از تورم قرار بگیرد (مختاروند، ۱۴۰۰).

در این راستا و با توجه به اهمیت موضوع اشتغال پایدار باید به دنبال اشتغال زایی پایدار باشیم که یکی از عوامل اثرگذار بر اشتغال زایی پایدار، بحث نظام آموزشی است. در یک نظام آموزشی کارآمد و هدفمند نحوه آموزش‌ها به گونه‌ای است که این آموزش‌ها در انتها به ایجاد شغل و درآمدزایی منجر گردد. امروزه تقریباً در تمام کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در همه پایه‌های تحصیلی، آموزش و ترویج کارآفرینی جایگاه ویژه‌ای دارد، به طوری که نوآوری در ابعاد گوناگون نظام آموزشی زمینه‌ساز تربیت و پرورش نسلی خلاق و چندبعدی است. آموزش کارآفرینانه فرآیند تشخیص و کشف فرصت‌ها است که در آن فرد تلاش می‌کند توانایی خلاقیت، ریسک‌پذیری و ایده‌های خود را به عمل تبدیل کند. آموزش کارآفرینانه یعنی آموزش برای آینده‌ای که نامعلوم است اما این آموزش، توانایی ایجاد سرمایه‌گذاری را فراهم می‌کند اما تمرکز بیشتر بررسی‌ها در مورد آموزش کارآفرینی بر این است که آموزش کارآفرینانه ارتقاء نگرش کارآفرینی، مهارت‌ها و ویژگی‌های مدیریتی است (موکش، رائو و راجا، ۲۰۱۸).

در کشور ما نیز این مسئله با توجه به عدم توازن ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی، نقش و سهم قابل توجهی در میزان استمرار فرایند توسعه بر عهده دارد. بیکاری دانش‌آموختگان آموزش عالی کشور که مهمترین بخش سرمایه انسانی به شمار می‌آیند، طبعاً دارای آثار و پیامدهای پیچیده‌تر و زیانبارتری در حیات اجتماعی کشور خواهد بود. نخست به دلیل آنکه سهم قابل توجهی از منابع انسانی و مادی محدود کشور، صرف تربیت این گروه از افراد می‌شود و دوم اینکه طی دهه‌های اخیر، به نحوه فزاینده‌ای

امروزه مسئله اشتغال و بیکاری نیروی انسانی یکی از مهمترین مسائل جوامع در حال توسعه به شمار می‌آید. در واقع هیچ دولتی دوست ندارد که نرخ بیکاری را بالا نشان بدهد و همیشه می‌خواهد وضعیت اقتصادی را خوب جلوه دهد. به طور کلی تعریف اشتغال و بیکاری می‌تواند تا حدود بالایی تعریف درستی از اقتصاد آن کشور را به ما نشان دهد. اصلی‌ترین تعریفی که در دنیا برای اشتغال استفاده می‌شود افرادی که در هفته بیش از ۱۵ ساعت فعالیت منجر به کسب درآمد دارند را شاغل می‌داند. در تعریف بیکاران اقتصادی نیز کسانی مد نظر گرفته شده‌اند که به دنبال کار یا فعالیت اجتماعی هستند و هنوز نتوانستند به فعالیت مستمر ۱۵ ساعت در هفته برسند. طبق این تعریف زنان خانه‌دار یا تمام کسانی که به دنبال فعالیت اقتصادی نیستند از لیست بیکاران خط می‌خورند (رنسام، ۲۰۲۲). امروز وضعیت هزینه‌ها به اندازه‌ای است که یک شاغل واقعی باید چند ده ساعت در هفته کار کند تا بتواند هزینه‌های خودش را برساند. اما در این بین اشتغال پایدار چیست؟ اشتغال پایدار مفهومی است که ارتباط مستقیم با امنیت شغلی دارد. به طور کلی اشتغال پایدار را می‌توان شغلی دانست که میانگین درآمد ثابت و مشخصی و در سطح هزینه‌های خانوار داشته باشد (نام، ۲۰۱۹).

به طور کلی وقتی هزینه‌های خانوار یا فرد بیش از درآمد حاصل از اشتغال او باشد، فرد درگیر فقر شده است. به معنی دیگر وقتی فرد نتواند به سادگی بر اساس درآمد خود مایحتاج خود را تامین کند، عملاً فقیر محسوب می‌شود. خط فقر مفهومی است که بر اساس آن نسبت میانگین هزینه‌های زندگی در جامعه را مشخص می‌کند. در کلام ساده‌تر مثلاً اگر خط فقر در حدود ۵ میلیون تومان باشد، یعنی این که حداقل درآمد فرد باید بیشتر از ۵ میلیون تومان باشد تا زندگی بالاتر از خط فقر را تجربه کند. اشتغال پایدار این امکان را باید داشته باشد که فاصله مناسبی با خط فقر داشته باشد. مسلماً با

³ Mukesh, Rao & Raja

¹Ransom

² Nam

آنچه در دانشگاه انجام می‌شود گذراندن درس‌های تئوری و به ندرت عملی است که با صرف زمان و هزینه‌های زیاد تحصیلی در انتها فارغ‌التحصیلانی داریم صرفاً با مدرک تحصیلی و فاقد توانایی و مهارت‌های لازم برای راه‌اندازی کسب و کار مرتبط با رشته تحصیلی‌شان؛ لذا در پژوهش پیشرو به دنبال ارائه الگوی آموزش کارآفرینی در دانشگاه هستیم تا از طریق اکتشاف، استخراج و تحلیل ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با کارآفرینی در دانشگاه به اشتغال پایدار و به دنبال آن رفاه فردی و اجتماعی و توسعه اقتصادی و اجتماعی برسیم که در راستای هدفمند شدن کارآفرینی و رسیدن به مزیت رقابتی و انجام هزینه و زمان برای ارائه الگوی آموزشی باید به کارآفرینی استراتژیک نگاه دقیق و ویژه‌ای داشته باشیم و به این پرسش پاسخ خواهیم داد که "چه مدلی می‌توان برای آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران ارائه کرد؟"

مبانی نظری

آموزش کارآفرینی سال‌هاست که موضوع کارآفرینی در کشورهای توسعه‌یافته مورد توجه دانشمندان، مسئولان و مردم قرار گرفته است و یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی گردیده است اهمیت به کارگیری کارآفرینی به آنجا رسیده است که بعضی آن‌را یکی از عوامل مؤثر تولید، مانند سرمایه‌کار (به غیر از نیروی انسانی) شناخته و به عنوان موتور اقتصادی معرفی می‌کنند (سوریامان و همکاران^۲، ۲۰۲۳: ۲۰).

برخی از محققان معتقدند که به کارآفرینی باید بعنوان یک رفتار نگرینست، نه این که چه کسی کارآفرین است. در واقع این گروه از محققان که طرفداران نظریه رفتاری هستند معتقدند که در زمینه آموزش کارآفرینی، ویژگی‌های کارآفرینی بسیار کم‌اهمیت‌تر از مهارت‌ها و رفتار کارآفرینانه هستند. لذا در جریان آموزش کارآفرینی باید به مهارت‌های

سطح پیشرفت و توسعه کشور تحت تأثیر نحوه استفاده از سرمایه انسانی قرار گرفته است و در این میان دانش‌آموختگان آموزش عالی مظهر و نمونه‌اعلایی از سرمایه‌های انسانی کشور محسوب می‌شوند (کیخا، ۱۴۰۱: ۲۲). با توجه به اینکه هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی بیکاری برکسی پوشیده نیست، یکی از محورهای اصلی برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران، تأکید بر اشتغال است. اما برای تحقق اهداف این برنامه‌ها و به منظور ثابت نگه‌داشتن تعداد بیکاران در بازار کار جدید، ایجاد هزاران فرصت شغلی در سال ضروری به نظر می‌رسد که تحقق آن امکان‌پذیر نمی‌باشد مگر اینکه سیاست‌های جدید اشتغال‌زایی مورد توجه قرار گیرند. این در حالی است که سیاست حمایت از کارآفرینی به ویژه در سالهای اخیر به عنوان محوری‌ترین سیاست مسئولان کشور در راستای حل معضل اجتماعی بیکاری و ایجاد اشتغال در نظر گرفته شده است، زیرا توسعه و ترویج کارآفرینی و ایجاد کسب و کارهای جدید از جمله راهکارهایی است که می‌تواند بر حل مشکل بیکاری، توسعه اقتصادی و ارتقای نوآوری در کشور مؤثر باشد (مشایخ و همکاران، ۱۳۹۹). راستا ایجاد اشتغال پایدار در دانشگاه‌های جدید، رشد و توسعه اشتغال پایدار در دانشگاه‌های موجود، استفاده از پتانسیل برگزاری رویدادهای علمی خرد و کلان، نوآوری در عرضه انواع خدمات دانشگاهی، نوآوری در فنون و فرایندهای دانشگاهی، نوآوری در سازماندهی امور دانشگاهی و... را می‌توان در حوزه فعالیت‌ها و فرصت‌های کارآفرینانه دانشگاهی تعریف نمود؛ به بیان دیگر کارآفرینی و دانشگاه به گونه‌ای صریح با یکدیگر در تعامل اند و الگوی همسازی شکل می‌دهند که از توسعه دو جانبه‌شان حمایت می‌کند که از جمله اهداف این برنامه متعامل، ارتقای عملکرد تجاری اشتغال پایدار در دانشگاه‌ها و توسعه بخش خصوصی در صنعت دانشگاهی است که توانایی این صنعت را از طریق برنامه‌ها، رویدادها و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه ارتقا می‌بخشد (هان و همکاران^۱، ۲۰۲۰).

² Suryaman, et al

¹ Hahn, Minola, Bosio & Cassia

است. از نظر دراکر هر شخصی که بتواند تصمیم بگیرد، می-تواند کارآفرین شدن و رفتار کارآفرینانه را بیاموزد. گرچه کارآفرینان با ویژگی‌های شخصیتی معینی مانند تیزهوشی و انرژی زیاد به دنیا می‌آیند، اما این مشخصات را بوسیله آموزش، توسعه می‌دهند. پرورش و آموزش یک فرد کارآفرین از طریق جمع‌بندی مهارت‌های مربوط، دانش فنی، تجربه و سال‌ها تلاش حاصل می‌شود و بدین ترتیب، باعث ایجاد توانایی خلق و ساخت چیزی ارزشمند از هیچ چیز می-گردد (تیمونز، ۱۹۹۹). این مفهوم یعنی شروع، انجام، دستیابی و ایجاد یک شرکت یا سازمان. فرد کارآفرین با ایده و فکر جدید و از طریق ایجاد یک کسب و کار مبادرت به معرفی محصول جدیدی در جامعه می‌نماید، موجب ایجاد رضایتمندی جدید می‌گردد و به کمک مجموعه منحصر به فردی از منابع به بهره‌گیری از فرصت‌ها می‌پردازد. سازمان‌های جدید سازمان‌های قدیم را از طریق معرفی کالای جدید، روش جدید در فرآیند تولید، گشایش بازار تازه، یافتن منابع جدید و یا ایجاد هرگونه تشکیلات در صنعت از بین می-برند (البراق و همکاران، ۲۰۲۰: ۲۵).

استاد:

استاد کارآفرین همواره بدنبال پاسخ دادن به تغییر و بهره‌برداری از آن بعنوان یک فرصت است. فرصت، محور بسیاری از تعاریف فعلی کارآفرینی است؛ یک فرصت یعنی فرصت خلق ارزش. کارآفرینان بجای مشکلات ایجاد شده توسط تغییرات، احتمالات موفقیت در کارها را مورد ملاحظه قرار می‌دهند. بطور کلی استیونسون، کارآفرینی را فرایند خلق ارزش، همراه با منابعی منحصر بفره‌برداری از یک فرصت می‌داند. تداوم حیات و بقا سازمان‌ها نیازمند یافتن راه‌حل‌ها و روش‌های جدید مقابله با مشکلات است که به نوآوری، خلق محصولات، فرآیندها و روش‌های جدید بستگی زیادی دارد. سیاست‌مداران برای نیل به این هدف به کمک سایر منابع بدنبال الگویی هستند که نقش کارآفرینی

کارآفرینانه توجه نمود (کارپنتر و ویلسون^۱، ۲۰۲۲: ۱۰۰).

در زمینه آموزش کارآفرینی در دین اسلام نیز تعاریفی ارائه شده است. اسلام همواره بشر را متوجه این نکته می‌کند که هرچه هست، عمل است و سرنوشت انسان را عمل او تشکیل می‌دهد. قرآن کریم راجع به عمل بسیار تأکید دارد، با تعبیری رسا می‌فرماید که برای بشر جز آنچه که کوشش کرده است هیچ چیز وجود ندارد، یعنی سعادت بشر در گرو عمل او است. این یکی از بزرگترین تعلیمات دین برای حیات یک ملت است. اگر ملتی بداند که خودش باید سرنوشتش را تعیین کند، در آن راستا عملکردش را جهت می‌دهد (فرد باور کند دارای مرکز کنترل درونی است) و متوجه نیروی خودش می‌شود. قرآن در سوره رعد آیه ۱۰ این مهم را به خوبی جلوه گر نموده است که، "خداوند سرنوشت قومی را تغییر نمی‌دهد مگر آنکه آن قوم بخواهد". با توجه به خصوصیتی که اسلام از یک انسان با تقوا انتظار دارد می‌توان فهمید که یک انسان مؤمن به تمام معنا، می‌تواند یک کارآفرین باشد، خصوصیتی مانند مسئولیت‌پذیری، خیرخواهی، تحمل شکست، مثبت‌اندیشی، رشد‌گرا بودن، عزت‌نفس، تلاش و امید از جمله ویژگی‌هایی است که یک کارآفرین باید از آن برخوردار باشد و اسلام نیز آن‌ها را به انسان‌های متقی توصیه نموده است. از دید اسلام کارآفرین کسی است که دائماً در حال تغییر و رشد بوده و با تلاش اقتصادی خود سطح تولید در یک جامعه را بالا می‌برد. داستان تجارت حضرت محمد (ص) و حضرت خدیجه (س) از مواردی است که می‌تواند برای کارآفرینان دختر و پسر سرمشق قرار گیرد (سوپریانتو و همکاران^۲، ۲۰۲۲: ۱۳۴).

عناصر آموزش کارآفرینانه

سالهاست که آموزش کارآفرینانه بصورت جدی مطرح شده است و در حال حاضر به یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین فعالیت دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه فرهنگیان تبدیل شده

² Supriyanto, et al

¹ Carpenter & Wilson

رویکرد میان رشته ای تدوین گردد و از نگاه تک درسی و یا ارائه فصلی تحت عنوان کارآفرینی به رویکرد مبتنی بر دوره یا رشته تغییر داده شود؛

- اهداف آموزش کارآفرینی برای دست اندرکاران، مدرسان و فراگیران واضح و شفاف باشد و از بیان اهداف کلی و غیرقابل دستیابی پرهیز گردد؛
- آموزش کارآفرینی باید ماهیت مبهم ورود به کسب و کار را روشن کند و هدف اساسی هر برنامه آموزش کارآفرینی باید ارتقاء شناخت فرصتها در دانشجویان باشد و دانشجویان باید درباره توانمندیهای حرفهای خود به عنوان کارآفرین یاد بگیرند؛
- آموزش کارآفرینی باید با حمایت و پشتیبانی از نیروهای کارآفرین همراه باشد تا افراد با پشتگرمی و فراغت بیشتری فعالیتهای کارآفرینانه را پیگیری نمایند. ب: محتوای آموزش کارآفرینی
- محتوای آموزش کارآفرینی باید به گونهای طراحی گردد که شناخت افراد را از مسائل اطراف خود بالا برد و قدرت تحلیل مسایل را به گونهای متفاوت با دیگران به دانشجویان رشتههای کارآفرینی عطا کند. همچنین قدرت تحلیل ریسک و شناخت فرصتها را در آنها بیش از پیش گسترش دهد (کندناس و همکاران^۳، ۲۰۲۰).

محیط، به بررسی این موضوع می پردازد که محیط چگونه بر رفتار جوامع و افراد اثر میگذارد. در زمینه اقتصاد، منعکس کننده استراتژیهای است که برای موفقیت در این محیط مورد نیاز است. در بخش کارآفرینان، فراگیران با افراد کارآفرین جامعه خود مصاحبه میکنند و از این طریق ذهنیت و آمادگی کارآفرینی کسب مینمایند و با دشواریها و فرصتهای شروع کسب و کار در جامعه خود آشنا میشوند. در رابطه با شرکت یا بنگاه؛ فراگیران از طریق تحلیل محیط، اقتصاد و کارآفرینان چارچوبی برای طراحی یک واحد بنگاه فراهم میکنند و بخش پنجم یعنی پیچیدگی نشان دهنده پیچیدگی عمل

را در توسعه همه جانبه بویژه اقتصاد تقویت نماید. با عنایت به پدیده جهانی شدن اقتصاد، برخی عقیده دارند که بازارهای جهانی فردا از آن شرکت‌هایی است که به ریسک‌پذیری کارآفرینانه بها می‌دهند و برای گسترش سرمایه‌های فکری خود در حد کلان سرمایه‌گذاری می‌کنند، در بالندگی فردی پرتلاش‌اند و در خط مشی‌گذاری، شرایط محیطی را مد نظر قرار می‌دهند (فانگ و لو، ۲۰۲۰).

بر همین اساس، توسعه کارآفرینی از جنبه‌های گوناگون مد نظر قرار گرفته است که آموزش یکی از جنبه‌های مهم آن و در راستای گسترش آن است. از این رو، در حال حاضر آموزش کارآفرینی به یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین فعالیت دانشگاه‌ها تبدیل شده است. یافته‌ها نشان داده است، احتمال شکست کارآفرینانی که تنها تجربه دارند و آموزش لازم را ندیده‌اند، زیاد است، اما کارآفرینانی که هم تجربه دارند و هم آموزش دیده‌اند، کاملاً موفق هستند (اسلام و مامون^۱، ۲۰۲۲: ۱۲).

برنامه درسی:

برنامه درسی در آموزش کارآفرینانه از نظر ماهیت باید مبتنی بر رویکرد چندرشته‌ای باشد. این برنامه باید قواعد پیچیدگی علوم را نشان دهد و همانگونه که افراد دارای استعدادها، انگیزه‌ها و هویت‌های پیچیده‌اند این برنامه باید نیازهای متنوع آنها را مرتفع نماید. برنامه درسی کارآفرینی باید دارای پنج بعد محیط، اقتصاد، کارآفرینان و شرکت و پیچیدگی باشد (سانی و جمیل^۲، ۲۰۲۲: ۱۶۵).

الف: اهداف آموزش کارآفرینی

- برنامه های آموزش کارآفرینی باید براساس نیازهای آموزشی افراد و مبتنی بر مدل‌های بومی باشد. این برنامه باید تلفیقی از تجربه، مهارت، دانش و توانایی را برای دانشجویان به ارمغان آورد؛
- ضروری است برنامه‌های آموزش کارآفرینی مبتنی بر

³ Cadenas, et al

¹ Islam & Mamun

² Sani & Jamil

گردد می‌بایست بی‌درنگ کلیه قوا و مخصوصاً دولت استراتژیهای صنعتی کشور را تعیین و برنامه عملیاتی در راستای اشتغال زایی را تعریف و اجرایی نمایند. (رام و همکاران^۳، ۲۰۲۲: ۲۳۸).

دانشگاه و اشتغال زایی

امروزه رقابت در دانشگاه‌ها علاوه بر فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی به تولید فناوری و کارآفرینی نیز باز می‌گردد؛ ولی نکته مهم این است که محور اصلی و عامل محرکه برای توسعه فناوری در کشورمان چه زمینه‌ای است؟ پس از جنگ جهانی اول، توسعه راه‌آهن عامل محرکه توسعه صنعتی گردید و در دهه چهل نیز ذوب‌آهن و صنایع فولاد این نقش را ایفا کردند، در آستانه هزاره سوم میلادی به نظر می‌رسد محور اصلی و عامل محرکه برای توسعه را باید فناوری‌های پیشرفته (های تک) اعم از فناوری اطلاعات، فناوری‌های زیستی و فناوری‌های نانو پنداشت. هرچند در این زمینه‌ها موفقیت‌های پراکنده‌ای حاصل شده است ولی هنوز نمی‌توان از آنها به‌عنوان عامل محرکه توسعه همه‌جانبه و تاثیرگذار یاد کرد. در دانشگاه‌ها واحدهای رشد به منظور ایجاد امکانات برای فعالیت‌های خلاقانه دانشجویان راه‌اندازی و پارک‌های علم و فناوری نیز در نقاط مختلف کشور به‌منظور تجاری‌سازی دستاوردهای فناورانه ایجاد شده است؛ ولی این نهادها نیز درگیر بوروکراسی شده و از گام‌های اولیه در راه توسعه فناوری فراتر نرفته‌اند. چه عواملی را می‌توان به‌عنوان عامل بازدارنده ذکر کرد؟ بدون تردید برای موفقیت یک ایده نوآورانه از پژوهش و نوآوری تا تبدیل آن به یک محصول و تجاری‌سازی آن یک اکوسیستم ویژه مورد نیاز است که در توسعه چنین اکوسیستمی چندان توفیق نداشته‌ایم. مهم‌ترین عامل این عدم موفقیت از یکسو ضعف بخش خصوصی و تسلط بخش‌های دولتی و شبه‌دولتی بر اقتصاد است. از سوی دیگر امروزه علم و فناوری و اقتصاد در یک چرخه جهانی معنا پیدا می‌کند و نمی‌توان با حجم بازار

کارآفرینی و تأثیر متغیرهای مختلف بر کارآفرینی است (ودولا و همکاران^۱، ۲۰۲۲: ۳۹۳).

اشتغال زایی پایدار

اشتغال زایی اولین بار مورد توجه اقتصاددانان قرار گرفت و همه مکاتب اقتصادی از قرن شانزدهم میلادی تاکنون به نحوی اشتغال زایی را در نظریه‌های خود تشریح کرده‌اند. ژوزف شومپتر با ارائه نظریه توسعه اقتصادی خود در سال ۱۹۳۴ که همزمان با دوران رکود بزرگ اقتصادی بود، موجب شد تا نظر او در خصوص نقش محوری شاغلین در ایجاد سود، مورد توجه قرار گیرد و به همین دلیل وی را «پدر کار» لقب داده‌اند. از نظر وی «شاغل نیروی محرکه اصلی در توسعه اقتصادی است» و نقش شاغل عبارت است از «نوآوری یا ایجاد ترکیب‌های تازه از مواد» (کوهن و همکاران^۲، ۲۰۱۶).

افزایش اشتغال و پایین آوردن نرخ بیکاری از طریق افزایش رشد اقتصادی بدست آید. با بررسی اجمالی رشدهای اقتصادی دهه‌های گذشته می‌توان دریافت که رشد اقتصادی الزاما در ایران به کاهش نرخ بیکاری منتج نگردیده است و پایدار نبودن رشد اقتصادی طی چند دهه گذشته و همچنین تمرکز بر صنایع بزرگ و نبود استراتژی توسعه صنعتی دلایل اصلی این اتفاق بوده است. ایجاد اشتغال برای افراد جامعه بخصوص جوانان در تمام جوامع یکی از دغدغه‌های اصلی حاکمان و زمامداران می‌باشد. در جوامعی همانند کشورمان که نسبت نیروی کار جوان به سایر افراد دارای وضعیت بسیار تلاشی می‌باشد و کم نظیر است و این نسبت خود می‌تواند عامل اصلی پیشرفت و افزایش سرانه تولید ناخالص ملی باشد. نه تنها برای ما یک فرصت بی‌ظیر است بلکه در سایه عدم توجه به این مهم و مغفول ماندن برنامه‌ریزی‌های مرتبط با این موضوع به یک تهدید تبدیل گشته است و لذا در این فرصت بسیار محدودی که این پیک جوان به جامعه پیر تبدیل

³ Ram, et al

¹ Vedula, et al

² Cohen, et al

سازمان‌ها به سرعت در حال گسترش و پیشرفت هستند و در پی آن، پیچیدگی آن‌ها نیز رو به فزونی است، کارآفرینی در یک تعامل چندسویه یعنی هم در مفهوم ایجاد اشتغال، هم در مفهوم ایجاد تحول از راه نوآوری‌ها و بهبود فرایندها و هم به عنوان عامل کلیدی در رشد و توسعه اقتصادی، به شدت مورد نیاز است؛ حتی می‌توان بحث کارآفرینی را در عصر مدرن امروزی یکی از اصلی‌ترین راهبردهای بنیادی هر کشور محسوب کرد. هنری^۲ (۲۰۲۳)، نشان داد که آموزش کارآفرینی برای دانشجویان داروسازی، پیامدهایی همچون ارتقای مهارت، کاریابی، اشتغال پایدار و خودکارآمدی را به دنبال دارد. رئوف و همکاران^۳ (۲۰۲۱)، نشان دادند که آموزش کارآفرینی بر اساس بینش زیست‌محیطی در طول همه‌گیری کووید-۱۹ و ورود به دوران جدید عادی برای ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و کمک به اینکه اگر می‌خواهید در اینجا اقتصاد می‌گویید، نام اقتصاد کشور را یادداشت کنید، ضروری است. روش تحقیق یک مرور ادبیات سیستماتیک برای بررسی نتایج تحقیقاتی است که از مجلات بین‌المللی نمایه شده اسکاپوس^۴ تحت عنوان آموزش کارآفرینی تهیه شده است. جیانودیس و میک^۵ (۲۰۲۰)، بیان نمودند که دانشگاه‌های کارآفرین در سراسر جهان شهرت روزافزونی پیدا کرده‌اند و اکنون موتورهای برای توسعه اقتصادی منطقه‌ای هستند. در حالی که تعداد کمی از دانشگاه‌های نخبه در توسعه و بهره‌برداری از سرمایه کارآفرینی موفق هستند، اکثر دانشگاه‌ها حتی پس از تغییر ساختارهای سازمانی، سیستم‌های تشویقی و اولویت‌های استراتژیک، تنها به نتایج متوسطی دست یافته‌اند.

روش‌شناسی

با توجه به اینکه هدف پژوهش حاضر ارائه مدل آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران بود، روش پژوهش برحسب هدف،

کوچک و با درون‌زایی انتظار تحولی بزرگ داشت (صالحی و همکاران^۱، ۲۰۲۰).

در راستای آموزش کارآفرینی و اشتغال‌زایی پایدار، پژوهش‌هایی انجام گرفته‌اند که به ذکر چندی از آنها پرداخته می‌شود. نوروز زاده و وظیفه‌دمیرچی (۱۴۰۱)، در پژوهشی نشان دادند که ۷ بُعد؛ پتانسیل‌های طبیعی، عوامل اجتماعی و فرهنگی، زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی، عوامل آموزشی و ترویجی، رشد اقتصادی، سیاست‌گذاری و پتانسیل‌های گردشگری طبقه‌بندی شدند. بدراق نژاد و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی نشان دادند که نخست، کارآفرینی با یک دوره وقفه، بر اشتغال اثر مثبت و معناداری دارد. دوم، رشد اقتصادی نیز افزایش نرخ اشتغال را با یک دوره تاخیر به همراه دارد و برعکس. سوم اینکه، بین فعالیت کارآفرینی و میزان اشتغال علیت گرنجری دوطرفه وجود دارد، که بیانگر تعامل پویا بین کارآفرینی و اشتغال است. با این حال، ارتباط بین کارآفرینی و رشد اقتصادی (و بالعکس) در کشورهای مورد بررسی معنادار نبوده است که این موضوع ناشی از محیط اقتصاد کلان در اقتصادهای نوظهور و نیز بیشتر بودن کارآفرینان کوچک مقیاس، غیررسمی، خوداشتغال و اغلب غیرمولد در مقایسه با تعداد کارآفرینان مولد در این گروه از کشورها می‌باشد. عبد زاده و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی ۱۱ مؤلفه کارآفرینی (چشم‌انداز، مأموریت و راهبرد دانشکده، حاکمیت و اداره دانشکده، ساختار و طرح سازمانی، چندرشته‌ای بودن، فرارشته‌ای بودن، قدرت نفوذ و استفاده از منابع متنوع، مدیریت ذی‌نفعان و ارزش‌های جامعه، دانش‌آموختگان، انتقال دانش، مرکز رشد، تأمین مالی، مخاطرات در دانشکده، بین‌المللی‌سازی و آموزش کارآفرینانه و آموزش) شناسایی کردند. خورسند و همکاران (۱۴۰۰)، نشان دادند که یافته‌های کارآفرینی در عصر حاضر که با افزایش جمعیت، جوامع و

⁴ Scopus

⁵ Gianiodis & Mee

¹ Salehi, et al

² Henry

³ Rauf, Wijaya & Tari

حجم نمونه پژوهش حاضر با در نظر گرفتن تعداد پارامترهای برآورد شده در مدل ۲۸۲ عضو هیئت علمی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران بود که پرسش‌نامه در میان این افراد توزیع شد که ۱۰ پرسش‌نامه به دلیل ناقص بودن کنار گذاشته شد و عملیات آماری بر روی ۲۷۲ آزمودنی صورت گرفت. روش نمونه‌گیری مورد استفاده در این پژوهش به دلیل پراکندگی جغرافیایی دانشگاه‌ها و دانشکده‌های دانشگاه‌ها در دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران تصادفی خوشه‌ای مرحله‌ای بود. بدین صورت که از بین دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران تعداد ۴ دانشگاه؛ از هر دانشگاه سه دانشکده؛ از هر دانشکده سه رشته به‌طور تصادفی انتخاب شد و در نهایت پرسش‌نامه بین ۸ عضو هیئت علمی در هر رشته توزیع شد. اطلاعات جمعیت‌شناختی آزمودنی‌ها در بخش کمی: از نظر سنی ۶٪ از آزمودنی‌ها پائین‌تر از ۴۰ سال، ۲۲٪ بین ۴۰ تا ۴۵ سال، ۴۱٪ بین ۴۶ تا ۵۰ سال و ۳۱٪ بالای ۵۰ سال هستند. از نظر سابقه کار: ٪ از آزمودنی‌ها دارای سابقه کار پائین‌تر از ۷ سال، ۲۹٪ بین ۷ تا ۱۳ سال، ۳۲٪ بین ۱۴ تا ۲۰ سال و ۲۸٪ از آزمودنی‌ها دارای سابقه کار بالای ۵۰ سال هستند. از نظر جنسیت ۵۷٪ از آزمودنی‌ها مرد و ۴۳٪ زن هستند.

در بخش کیفی این پژوهش از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد. در مرحله کمی پژوهش شامل دو پرسشنامه محقق ساخته به آموزش کارآفرینانه و اشتغال زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران و پرسشنامه استاندارد سنجش اعتبار مدل است. در ادامه به توضیح این دو پرسشنامه پرداخته می‌شود: پرسشنامه محقق ساخته آموزش کارآفرینانه و اشتغال زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران: این پرسشنامه شامل ۸۱ پرسش با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت است که با مرور مبانی نظری، پیشینه پژوهش و نیز نتایج مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته (با کدگذاری باز و محوری)، تدوین شده است. پرسش‌نامه استاندارد سنجش اعتبار مدل: این بخش شامل یک پرسش‌نامه بسته پاسخ برگرفته از مدل ارائه شده در بخش کیفی بود که به‌منظور

کاربردی برحسب نوع داده، آمیخته (کیفی-کمی) از نوع اکتشافی برحسب زمان گردآوری داده، مقطعی و برحسب روش گردآوری داده‌ها و یا ماهیت و روش پژوهش، در بخش کیفی تحلیل مضمون و در بخش کمی توصیفی-پیمایشی بود.

جامعه آماری پژوهش حاضر مشتمل بر سه بخش سند کاوی اسناد و مدارک علمی، بخش کیفی و بخش کمی بودند. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی از نوع هدفمند^۱ برای انتخاب مصاحبه‌شونده‌ها استفاده شد و طبق اصل اشباع ۱۹ نفر خبرگان از اساتید دانشگاه و مسئولین با سابقه در در دانشگاه‌های آزاد اسلامی انتخاب شدند.

مشخصات خبرگان دانشگاهی در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۰ دارا بودن ملاک‌های زیر می باشد:

- دارا بودن حداقل سه سال سابقه تدریس و تحصیل مرتبط با موضوع؛
- دارای مدرک دکتری تخصصی و عضو هیئت علمی در رشته‌های کارآفرینی، آینده پژوهی؛
- تخصص و تجربه کافی در زمینه موضوع پژوهش نظیر تدوین مقاله، کتاب، طرح پژوهشی و ...

مشخصات مسئولین با سابقه در در دانشگاه‌های آزاد اسلامی دارا بودن ملاک‌های زیر می باشد:

- مسئولین دانشگاه‌های آزاد اسلامی مسلط به موضوع پژوهش که بیشتر از پنج سال در حوزه آموزش، کارآفرینی، مدیریت، سیاست‌گذاری و ... سابقه اجرایی داشته‌اند.
 - تخصص و تجربه کافی در زمینه پژوهش نظیر تدوین مقاله، کتاب، طرح پژوهشی و ...
 - دارای مدرک حداقل دکتری در رشته‌های مرتبط با کارآفرینی و مدیریت آموزشی؛
- در بخش کمی، از روش معادلات ساختاری استفاده شد.

¹ Judgemental Sampling

ترکیبی است، استفاده شد. در جدول‌های زیر چک لیست مربوط به نتایج تحلیل محتوای مصاحبه با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی آورده شده است. تحلیل داده‌ها با استخراج مفاهیم و مقوله‌ها آغاز گردید (کدگذاری باز) و مفاهیم و مقوله‌های بی‌ربط و تکراری حذف گردیدند.

نتایج حاصل از تحلیل نشان می‌دهد که از میان ۸۱ شاخص موجود، ۱۵ مؤلفه‌ی اصلی قابل شناسایی است. درنهایت، بر اساس ادبیات، پیشینه و نظریه‌های موجود، ابعاد، مولفه‌ها و تعداد گویه‌های پرسشنامه در جدول زیر نام‌گذاری شده‌اند.

جدول ۱: نتایج کدگذاری بخش کیفی حاصل از مصاحبه

تعداد شاخص	مؤلفه	بعد	سازه
۵	دانش کارآفرینی	هدف	آموزش کارآفرینانه در دانشگاه‌های آزاد اسلامی
۷	نگرش کارآفرینی		
۶	مهارت کارآفرینی		
۵	محتوای کارآفرینی	ساختار	
۵	حمایت کارآفرینی		
۷	استاد کارآفرین		
۶	مبتنی بر انتقال مستقیم	روش	
۴	مبتنی بر تعامل		
۵	مبتنی بر مسأله محوری		
۵	مدیریت	سازمانی	
۵	تغییرات سازمانی در دانشگاه		
۵	زیرساخت‌های سازمانی		
۶	زیرساخت‌های حمایتی	محیطی	
۴	زیرساخت‌های قانونی		
۶	ویژگی بازار		

سنجش نظر خبرگان در رابطه با اعتبار مدل (روایی بیرونی) طراحی شد. برای ارزیابی مدل طراحی شده چهار معیار اصلی در نظر گرفته شد: ۱- تطبیق؛ ۲- قابلیت فهم؛ ۳- قابلیت تعمیم؛ ۴- کنترل؛ همچنین کرسول (۲۰۰۵) در خصوص روال پدید آوردن پروتوکول نیز سؤالاتی را مطرح کرده و بیان داشته همان‌قدر که الگو مهم است، روال تهیه آن نیز می‌بایست از یک نظم خاصی پیروی کرده باشد. برای تعیین صحت یافته‌های کیفی از چندین راهبرد استفاده می‌شود مثل همسوسازی، بررسی توسط اعضا، توصیف انبوه و غنی و ... که در این تحقیق برای تعیین صحت یافته‌ها از راهبرد "بررسی توسط اعضا" استفاده شد.

در بخش کمی، به‌منظور تعیین روایی پرسشنامه از روایی ظاهری، محتوایی و سازه استفاده شد. در این پژوهش پایایی نیز از طریق ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی محاسبه شد. همگی مورد تایید قرار گرفتند.

روش تحلیل داده‌ها در بخش کیفی کدگذاری نظری برگرفته از روش تحلیل مضمون با نرم افزار Maxqda بود.

در بخش کمی از آزمون‌هایی نظیر همبستگی پیرسون، آزمون تی تک نمونه‌ای، فرایند تحلیل سلسله مراتبی و تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS-v23، Smart PLS-v3 و Lisrel V8.8 و Expertchoice-V11 بهره گرفته شد.

یافته‌ها

الف: پاسخ به سؤال‌های بخش کیفی

برای پاسخ به سوال اول "شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد آموزش کارآفرینانه برای اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران کدام‌اند؟" از کدگذاری نظری استفاده شد. در واقع، تحلیل پاسخ‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه با خبرگان به این سؤال جواب داد. برای پاسخ به این سوال از نرم‌افزار MAXQDA که نرم‌افزاری حرفه‌ای برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده توسط روش‌های کیفی و

پیرسون استفاده گردید که نتایج این آزمون در جدول زیر آورده شده است.

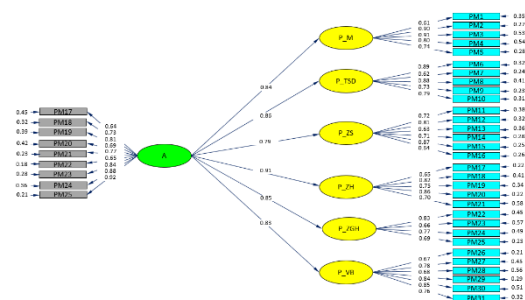
جدول ۳: همبستگی بین عوامل

اشتغال زایی پایدار در دانشگاه های آزاد اسلامی

سازمانی			همبستگی	آموزش کارآفرینانه در دانشگاه های آزاد اسلامی
مدیریت	تغییرات سازمانی در دانشگاه	زیرساخت های سازمانی		
۰.۵۸۸**	۰.۵۶۲**	۰.۵۷۰**	سطح معناداری	۰.۰۰۰
محیطی			همبستگی	آموزش کارآفرینانه در دانشگاه های آزاد اسلامی
زیرساخت حمایتی	زیرساخت قانونی	ویژگی بازار		
۰.۵۳۴**	۰.۵۵۴**	۰.۵۵۶**	سطح معناداری	۰.۰۰۰

همان طور که از جدول فوق مشخص است، علامت ** نشان دهنده وجود همبستگی بین متغیرهای پژوهش در سطح ۰.۰۱ را نشان می دهد. یعنی، بین متغیرها رابطه مستقیم وجود دارد.

در ادامه، به منظور بررسی روابط علی بین متغیرها از مدل معادلات ساختاری استفاده می شود. بدین منظور، پس از رسم ساختار، اضافه نمودن قیود مدل و انتخاب روش ماکسیمم درستمایی، مدل اجرا شده و نمودار مسیر برازش شکل های زیر به دست آمد. شکل های زیر نمودار مسیر برازش شده به داده ها را نشان می دهد.

شکل ۱- مدل اصلی در حالت ضرایب استاندارد

ب: پاسخ به سؤال های بخش کمی

سوال دوم: اولویت بندی عوامل تشکیل دهنده آموزش کارآفرینانه برای اشتغال زایی پایدار در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران چگونه است؟

در این پژوهش برای اولویت بندی، از تکنیک AHP بهره گرفته شده است. برای انجام تحلیل سلسله مراتبی نخست معیارهای اصلی براساس هدف به صورت زوجی مقایسه شده اند. برای این منظور از نظر گروهی از خبرگان استفاده شده است و با استفاده از تکنیک میانگین هندسی و نرمال سازی مقادیر بدست آمده، بردار ویژه محاسبه گردیده است. اعداد بدست آمده ضریب اهمیت هر یک از معیارهای اصلی را نشان می دهد. در نهایت اولویت بندی عوامل به طور خلاصه در جدول زیر بر اساس یافته های فوق آورده شده است.

جدول ۲: اولویت بندی عوامل تشکیل دهنده آموزش کارآفرینانه در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران

اولویت	بردار ویژه	مؤلفه	اولویت	بردار ویژه	بعد
۱	۰.۵۲۰	دانش کارآفرینی	۱	۰.۴۵۸	هدف
۲	۰.۳۱۹	نگرش کارآفرینی			
۳	۰.۲۲۵	مهارت کارآفرینی			
۱	۰.۵۱۹	محتوای کارآفرینی	۲	۰.۳۲۷	ساختار
۲	۰.۳۵۹	حمایت کارآفرینی			
۳	۰.۱۸۵	استاد کارآفرین			
۱	۰.۳۹۷	مبتنی بر انتقال مستقیم	۳	۰.۲۷۸	روش
۲	۰.۳۸۱	مبتنی بر تعامل			
۳	۰.۳۱۵	مبتنی بر مسأله محوری			

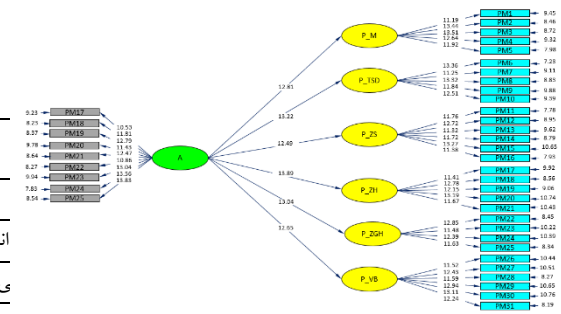
سوال سوم: روابط علی بین آموزش کارآفرینانه و اشتغال زایی پایدار در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران چگونه است؟

برای پاسخ به سؤال فوق از مدلسازی معادلات ساختاری استفاده شد که در ادامه آمده است. همچنین، قبل از اجرای مدلسازی معادلات ساختاری، با توجه به اینکه مقیاس اندازه گیری فاصله ای بود و همچنین توزیع داده ها نرمال بود از آزمون های پارامتریک مناسب از جمله آزمون همبستگی

پذیرش قرار گرفته شده است.

جدول ۵: ضرایب مسیر، مقادیر معناداری و وضعیت آن‌ها

وضعیت	مقدار تی	ضریب مسیر	
تأیید شد	۱۲.۸۱	۰.۸۴	انگشاه
تأیید شد	۱۳.۲۲	۰.۸۶	
تأیید شد	۱۲.۴۹	۰.۷۹	ی
تأیید شد	۱۳.۸۹	۰.۹۱	
تأیید شد	۱۳.۰۴	۰.۸۵	
تأیید شد	۱۲.۶۵	۰.۸۳	

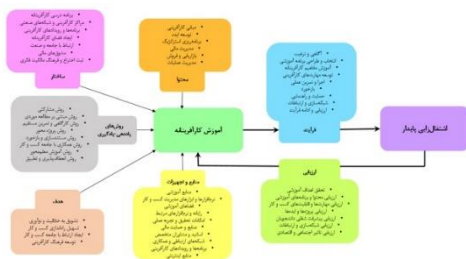
شکل ۲- مدل اصلی در حالت معناداری ضرایب زیرساخت حمایتی

همان‌طور که در شکل‌های بالا نشان داده شده است، بررسی کیفیت

سوال چهارم: چه مدلی برای آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران می‌توان ارائه کرد؟

در نهایت بر اساس شاخص‌ها و مؤلفه‌های شناسایی شده که بر اساس مستندات پژوهشی و مصاحبه با خبرگان الگوی مفهومی پژوهش به صورت شکل زیر ارائه می‌گردد:

شکل ۳- الگوی نهایی پژوهش برگرفته از بخش کیفی و کمی

سوال پنجم: اعتبار مدل آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران به چه میزان است؟

برای بررسی برازش مدل نهایی، پرسشنامه سنجش مدل برای تعیین درجه تناسب مدل به صورت طیف پنج درجه‌ای تنظیم و در اختیار ۳۰ نفر از متخصصان این حوزه قرار داده شد. سپس داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفت.

نتایج نشان می‌دهد که در تطبیق، آماره تی محاسبه شده (۹.۶۱) در سطح ۰.۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از مدل (۳.۶۷) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد که تطبیق

مقادیر پارمترهای مربوط به مدل به همراه بارهای عاملی و ضرایب مسیر نشان داده شده است. با توجه به مقادیر ضرایب استاندارد و ضرایب معناداری تی به دست آمده در شکل‌های بالا (مقادیر تی بالاتر از ۲.۵۸) می‌توان چنین استنباط کرد که بین عوامل روابط مستقیم وجود دارد. همانگونه که شاخص‌های خی-دو و RMSEA نشان می‌دهند، مدل برازش مناسب تری را به داده‌ها ارائه می‌کند. خروجی‌های الگو در جدول زیر مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۴: گزیده‌ای از شاخص‌های برازش مهم مدل ترسیمی

شاخص	نام شاخص	اختصار	مقدار	برازش قابل قبول
شاخص‌های برازش مطلق	سطح تحت پوشش (کای اسکور)	-	۱۵۲۹.۹۴	
شاخص‌های نیکویی برازش	شاخص نیکویی برازش	GFI	۰.۹۷	بزرگتر از ۰.۹
	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	AGFI	۰.۹۳	بزرگتر از ۰.۹
شاخص‌های تطبیقی	شاخص برازش تطبیقی	CFI	۰.۹۶	بزرگتر از ۰.۹
شاخص‌های برازش مقتصد	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰.۰۷۸	کمتر از ۰.۱

همانگونه که مشاهده می‌شود شاخص‌های برازش الگو در وضعیت مطلوبی قرار گرفته است.

در جدول زیر، ضرایب مسیر به همراه مقادیر معناداری آورده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، همه مسیرها مورد

طراحی می شود. این نکته حائز اهمیت است که هر فردی که بتواند تصمیم بگیرد، می تواند کارآفرین شدن و رفتار کارآفرینانه را بیاموزد. گرچه کارآفرینان با ویژگی های شخصیتی معینی مانند تیزهوشی و انرژی زیاد به دنیا می آیند، اما این مشخصات را بوسیله آموزش، توسعه می دهند. پرورش و آموزش یک فرد کارآفرین از طریق جمع مهارت های مربوط، دانش فنی، تجربه و سال ها تلاش حاصل. در کشور ایران در زمینه آموزش کارآفرینی کوشش ویژه ای انجام نشده است، هر چند در اسناد بالادستی به این موضوع اشاره زیادی شده است و آموزش دانشگاهی ملزم به برنامه ریزی در اسن مسیر شده است؛ اما این موضوع در واقعیت مشاهده نمی شود. به همین جهت پرداختن به آموزش کارآفرینی در دانشگاه و همچنین اشتغال زایی پایدار به شدت مورد بحث است و باید بدان پرداخته شود.

نتایج نشان دادند که شاخص ها، مؤلفه ها و ابعاد آموزش کارآفرینانه در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران شامل هدف (دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی)، ساختار (محتوای کارآفرینی، حمایت کارآفرینی، استاد کارآفرین) و روش (مبتنی بر انتقال مستقیم، مبتنی بر تعامل، مبتنی بر مساله محوری) بودند. همچنین شاخص ها، مؤلفه ها و ابعاد اشتغالزایی پایدار در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران شامل ابعاد سازمانی (مدیریت، تغییرات سازمانی در دانشگاه، زیرساخت های سازمانی) و محیطی (زیرساخت های حمایتی، زیرساخت های قانونی و ویژگی بازار) بودند. این موضوع نشان می دهد که اساتید دانشگاه آزاد که مورد تحقیق در این پژوهش بودند، وظیفه سنگینی بر دوش دارند. ایشان باید دانش، مهارت و نگرش کارآفرینی را در دانشگاه ارتقا دهند. بدین منظور باید خود دارای این دانش باشند و تلاش کنند تا دانش را به دانشجویان منتقل نمایند. همچنین نگرش مثبتی نسبت به آینده کارآفرینی داشته باشند و بدانند که آینده از آن کارآفرینان است. از طرف دیگر، مهارت کارآفرینی جزء اصلی زندگی شان باشد و این مهارت را تا حدی به دانشجویان نیز منتقل کنند. علاوه

مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در قابلیت فهم بودن مدل، آماره تی محاسبه شده (۱۰۸۲) در سطح ۰.۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جز از مدل (۳.۷۰) با میانگین مورد انتظار نشان می دهد قابلیت فهم بودن مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت فهم، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰.۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت فهم مدل محسوب می شود. در قابلیت تعمیم بودن مدل، آماره تی محاسبه شده (۱۱.۳۴) در سطح ۰.۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جز از مدل (۳.۸۱) با میانگین مورد انتظار نشان می دهد قابلیت تعمیم بودن مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت تعمیم، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰.۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت تعمیم بودن مدل محسوب می شود. در کنترل مدل، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰.۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جز از مدل (۳.۸۱) با میانگین مورد انتظار نشان می دهد قابل کنترل بودن مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات کنترل، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰.۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء کنترل مدل محسوب می شود.

نتیجه گیری

در دنیای امروز، آموزش کارآفرینانه بصورت جدی مطرح شده است و در حال حاضر به یکی از مهم ترین و گسترده ترین فعالیت دانشگاه های مختلف جهان تبدیل شده است به نحوی که برنامه های دانشگاهی مبتنی بر کارآفرینی و اشتغال زایی

کارآفرینی و همین طور درباره خودشان یاد بگیرند و این اولین گام برای کشف است. روش اجرای آموزش کارآفرینی نیز از نکته های تاثیر گذاری است که باید مورد توجه قرار گیرد. اساتید می توانند از روشهای مختلفی مانند به یاد سپاری، مشارکت محوری، نمایش فیلم و ... برای ارائه آموزش کارآفرینی استفاده کنند. در اجرای آموزش کارآفرینی این نکته حایز اهمیت است که بایستی دوره آموزشی حاوی ویژگیهای خاصی باشد. سازمانهای مختلف شامل بنیاد ملی تدریس کارآفرینی، بنیاد کافمن و کنسرسیوم آموزش کارآفرینی برنامه های آموزشی برای آموزش اثربخش کارآفرینی ارائه داده اند. این مؤسسات معتقدند دوره های کسب و کار پایه با فصلی بخشی کمی از محتوا برنامه درسی تحت عنوان کارآفرینی برای القا کردن روحیه کارآفرینی در دانشجویان کافی نیست، دوره های آموزشی میبایست در بردارنده ویژگیهایی از قبیل انگیزه، علاقه و الهام بخشی به افراد جوان باشد. در مورد ابعاد اشتغالزایی پایدار نیز در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران، باید به ابعاد سازمانی مانند مدیریت توانمند، حمایت مدیریت و رهبری درست دانشگاه، تغییرات سازمانی و ساختاری در دانشگاه، ارائه زیرساخت های لازم سازمانی توجه ویژه داشت. علاوه بر این، عوامل محیطی مانند زیرساخت های حمایتی یعنی وجود مشوق های مالیاتی، بیمه ای و گمرکی برای دانشجویان کارآفرین، وجود زیرساخت های عمرانی مورد نیاز برای توسعه اشتغال یا وجود مراکز و زیرساخت های پشتیبانی فنی، آموزشی، اطلاعاتی و پژوهشی برای اشتغال پایدار، باید مورد توجه قرار گیرند و همگام با زیرساخت های قانونی که همان ثبات قوانین و سیاست های حمایتی از اشتغال پایدار، رفع موانع قانونی اشتغال پایدار در کشور و تشویق و حمایت دولت از سرمایه گذاری ریسک پذیر در ایجاد مشاغل حرکت کنند. پرداختن به ویژگی بازار د ردنای امروز با وجود عدم قطعیت های محیطی نیز حائز اهمیت است. منظور از ویژگیهای بازار وجود تنوع در صنعت برای فرصت سازی اشتغال پایدار، توجه به رقابت بازار در

بر دانش و مهارت و نگرش، باید به بعد ساختار نیز توجه شود. ساختار به محتوا، حمایت و وظیفه استادی اشاره دارد. استاد کارآفرین همواره بدنبال پاسخ دادن به تغییر و بهره برداری از آن بعنوان یک فرصت است. فرصت، محور بسیاری از تعاریف فعلی کارآفرینی است؛ یک فرصت یعنی فرصت خلق ارزش. کارآفرینان بجای مشکلات ایجاد شده توسط تغییرات، احتمالات موفقیت در کارها را مورد ملاحظه قرار می دهند. بطور کلی استیونسون، کارآفرینی را فرایند خلق ارزش، همراه با منابعی منحصر بفرد جهت بهره برداری از یک فرصت می داند. تداوم حیات و بقا سازمانها نیازمند یافتن راه حل ها و روش های جدید مقابله با مشکلات است که به نوآوری، خلق محصولات، فرآیندها و روش های جدید بستگی زیادی دارد. سیاست مداران برای نیل به این هدف به کمک سایر منابع بدنبال الگویی هستند که نقش کارآفرینی را در توسعه همه جانبه بویژه اقتصاد تقویت نماید. با عنایت به پدیده جهانی شدن اقتصاد، برخی عقیده دارند که بازارهای جهانی فردا از آن شرکت هایی است که به ریسک پذیری کارآفرینانه بها می دهند و برای گسترش سرمایه های فکری خود در حد کلان سرمایه گذاری می کنند، در بالندگی فردی پرتلاش اند و در خط مشی گذاری، شرایط محیطی را مد نظر قرار می دهند. ایجاد محیط کارآفرینی نیز حائز اهمیت است. محیط در زمینه اقتصاد، منعکس کننده استراتژیهای است که برای موفقیت در این محیط مورد نیاز است. در بخش کارآفرینان، فراگیران با افراد کارآفرین جامعه خود مصاحبه می کنند و از این طریق ذهنیت و آمادگی کارآفرینی کسب مینمایند و با دشواریها و فرصتهای شروع کسب و کار در جامعه خود آشنا میشوند. در رابطه با شرکت یا بنگاه؛ فراگیران از طریق تحلیل محیط، اقتصاد و کارآفرینان چارچوبی برای طراحی یک واحد بنگاه فراهم میکنند و بخش پنجم یعنی پیچیدگی نشان دهنده پیچیدگی عمل کارآفرینی و تأثیر متغیرهای مختلف بر کارآفرینی است. برای اینکه اساتید سهم خودشان را در اقتصاد و جامعه به عنوان کل درک کنند در وهله اول آنها نیاز دارند تا درباره

- تقویت احساس خوداتکایی و استقلال در تولید و کار و همچنین حس تسلط و کنترل بر آینده از طریق به یادسپاری مفاهیم کارآفرینی
- استفاده از روش تدریس پرسش و پاسخ به منظور کشف استعداد کارآفرینی در دانشجویان
- مشارکت فعالانه دانشجویان در کلاس درس در تحلیل وضعیت کارآفرینی
- رویارویی با مسائل و چالش‌های معیشتی با نگاه حل مسأله

- حل مسائل مبتنی بر ایده‌های خلاقانه
- اقدام پژوهی مبتنی بر کارآفرینی دانشجویان
- درس پژوهی مبتنی بر کارآفرینی و اشتغال دانشجویان

پیشنهاد به پژوهش‌گران آینده

- پژوهش‌های دیگری در سایر دانشگاه‌ها در زمینه موضوع پژوهش انجام گیرد.
- پژوهش‌های دیگری با جامعه آماری متفاوت مورد مطالعه قرار گیرند.
- عوامل آموزشی مانند آموزش‌های ضمن خدمت و عوامل فرهنگی در پژوهش‌های بعدی مد نظر قرار گیرند.

دنیای مشاغل، توجه به کیفیت رقابتی محصولات و توجه به فرصت‌های موجود در بازار است. در این پژوهش مدلی برگرفته از مبانی نظری، نظرات خبرگان و جامعه آماری ترسیم گردید که از اعتبار مناسبی برخوردار بود.

متناسب با یافته‌های پژوهش و اولویت‌بندی مؤلفه‌های آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

بعد هدف

- ارتقای دانش استعدادیابی اساتید به منظور درک ویژگی کارآفرینی در دانشجویان با ارائه کلاس‌های آموزشی برای اساتید
- ارتقای دانش اکوسیستم کارآفرینی با دعوت از اساتید کارآفرینی و شرکت دادن اساتید در این کلاس‌ها
- ارتقای دانش تولید کار اساتید دانشگاه با سرکشی اساتید در صنایع مختلف و بازار کاری مرتبط با رشته تحصیلی
- دانش تیم محوری به‌منظور ترغیب برای ارتقای فرهنگ کارآفرینی و اراده پروژه‌های تیم محور در بین دانشجویان و اساتید

بعد ساختار

- ارائه محتوای مرتبط با کارآفرینی به‌صورت تئوری و عملی در دانشگاه و کنار زدن طرح درس‌های قدیمی و نامرتب
- ترغیب دانشجویان به تولید محتوا بر اساس نیاز کارآفرینی در کشور و درخواست از ایشان برای رصد بازار و پرداختن به نیاز جامعه ایران
- ارائه فرصت‌های پژوهشی در قالب فرصت‌های کارآفرینانه در دانشگاه و تعامل با صنایع مختلف برای حمایت از طرح‌های دانشجویی

بعد روش

منابع:

Cadenas, G. A., Cantú, E. A., Lynn, N., Spence, T., & Ruth, A. (2020). A programmatic intervention to promote entrepreneurial self-efficacy, critical behavior, and technology readiness among underrepresented college students. *Journal of Vocational Behavior*, 116, 103350.

Carpenter, A., & Wilson, R. (2022). A systematic review looking at the effect of entrepreneurship education on higher education student. *The International Journal of Management Education*, 20(2), 100541.

Cohn, A., Maréchal, M. A., Schneider, F., & Weber, R. A. (2016). Job history, work attitude, and employability (No. 210). Working Paper.

Fang, F., & Luo, X. E. (2020, January). Entrepreneurship Introductory Course Designed for Students Majoring in Network Engineering. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 719, No. 1, p. 012047). IOP Publishing.

Gianiodis, P. T., & Meek, W. R. (2020). Entrepreneurial education for the entrepreneurial university: a stakeholder perspective. *The Journal of Technology Transfer*, 45(4), 1167-1195.

Hahn, D., Minola, T., Bosio, G., & Cassia, L. (2020). The impact of entrepreneurship education on university students' entrepreneurial skills: a family embeddedness perspective. *Small Business Economics*, 55(1), 257-282.

Henry, C. (2023). Is there a role for entrepreneurship education in veterinary medicine? A UK study. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, 6(1), 161-186.

Islam, N., & Mamun, M. (2022). Entrepreneurship development: An operational approach-text and cases with special reference to Bangladesh. Available at SSRN.

Mukesh, H. V., Rao, A. S., & Rajasekharan Pillai, K. (2018). Entrepreneurial potential and higher education system in India. *The journal of entrepreneurship*, 27(2), 258-276.

بدراق‌نژاد، علی؛ محمدی خیاره، محسن و ادبی فیروز جایی، باقر. (۱۴۰۱). بررسی رابطه بین کارآفرینی، رشد اقتصادی و اشتغال؛ رویکرد خودرگرسبون برداری پانل. *نشریه مدیریت علمی*، ۷(۱)، ۱۲۳-۱۵۳.

خورسند، الهام؛ ملک آرا، ملیکا و کوثری، کامیاب. (۱۴۰۰). راهکارهای توسعه کارآفرینی و اشتغال زایی در مناطق محروم. *مجله خبرنگاری*، ۸(۵۹)، ۱۲۰-۱۲۶.

عبدزاده، فرهاد؛ میرمحمد، کاشف؛ برمند، محمدرضا و فتاح پور مرندی، مرتضی. (۱۴۰۱). نیمرخ کارآفرینی دانشکده‌های علوم ورزشی ایران و ارائه مدل اشتغال و کارآفرینی. *نشریه مدیریت ورزشی*، ۱۱۲۵-۱۱۵۵.

کیخا، احمد، میترا عزتی و محمد جواد صالحی (۱۳۹۸). طراحی الگوی دانشگاه کارآفرین: رویکرد کیفی، فصلنامه آموزش مهندسی ایران، سال ۲۱، شماره ۸۳، پائیز ۱۳۹۸. صص ۷۷-۵۱

مختاریند و محمود. (۱۴۰۰). تبیین نظری خط فقر از دیدگاه اقتصاد اسلامی براساس استانداردهای آماری اقتصاد ایران. *دوفصلنامه جستارهای اقتصادی*، ۱۷(۳۳)، ۵۹-۸۵.

مشایخ، حامدی نسب، صادق، رستگار، احمد و طالبی. (۱۳۹۹). بررسی نقش واسطه ای اشتیاق کارآفرینانه در رابطه بین حمایت تحصیلی با کارآفرینی مجازی دانشجویان. *رهبری آموزشی کاربردی*، ۱(۲)، ۵۵-۶۸.

Albarraq, A. A., Makeen, H. A., & Banji, D. (2020). Preconception of Pharmacy Students for the Inclusion of Entrepreneurship Curriculum in the PharmD Program. *INDIAN JOURNAL OF PHARMACEUTICAL EDUCATION AND RESEARCH*, 54(1), 22-30.

Vedula, S., Doblinger, C., Pacheco, D., York, J. G., Bacq, S., Russo, M. V., & Dean, T. J. (2022). Entrepreneurship for the public good: a review, critique, and path forward for social and environmental entrepreneurship research. *Academy of Management Annals*, 16(1), 391-425.

Nam, T. (2019). Technology usage, expected job sustainability, and perceived job insecurity. *Technological Forecasting and Social Change*, 138, 155-165.

Ram, M., Osorio-Aravena, J. C., Aghahosseini, A., Bogdanov, D., & Breyer, C. (2022). Job creation during a climate compliant global energy transition across the power, heat, transport, and desalination sectors by 2050. *Energy*, 238, 121690.

Ransom, T. (2022). Labor market frictions and moving costs of the employed and unemployed. *Journal of Human Resources*, 57(S), S137-S166.

Rauf, R., Wijaya, H., & Tari, E. (2021). Entrepreneurship education based on environmental insight: Opportunities and challenges in the new normal era. *Cogent Arts & Humanities*, 8(1), 1945756.

Salehi, N., & Asrar, M. M. (2022). THE EFFECT OF OPEN INNOVATION MINDSET ON ABSORPTIVE CAPACITY: THE MEDIATION ROLE OF ENTREPRENEURIAL ALERTNESS. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 9(4), 147-155.

Sani, A., & Jamil, H. (2022). Entrepreneurship curriculum practice in Malaysian universities: successes and challenges. *International Journal of Applied Management Science*, 14(2), 160-170.

Supriyanto, S., Ghazali, M. B., Yanti, F., & Fauzi, F. (2022). Entrepreneurship Education Based on Islamic Work Ethic: Educational Management Review. *Al-Tanzim: Jurnal Manajemen Pendidikan Islam*, 6(1), 132-145.

Suryaman, W., Muchtar, H. S., Warta, W., & Gaffar, M. A. (2023, January). Entrepreneurship-Based On Life Skills Training Management In Non-Formal Education To Improve Participant's Ability Towards Economic Independence. In *Proceedings of the 4th International Conference on Law, Social Sciences, and Education, ICLSSE 2022*, 28 October 2022, Singaraja, Bali, Indonesia.